

3. Зарубина Н.Н. Без протестантской этики: проблема социокультурной легитимизации предпринимательства в модернизирующихся обществах // *Вопр. философии.* – 2001. – № 10.
4. Ролз Дж. Теория справедливости / Пер. с англ. В.В. Цепищева. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. гос. ун-та, 1995. – Гл. 2.
5. Форд Г. Моя жизнь, мои достижения. – М., 1991.
6. Чукин С.Г. К вопросу о возможности внесения нормативного измерения в рациональный курс права // *История гос. и права.* – 2004. – № 3.
7. Экономический эффект корпоративной социальной политики / *Ин-т экономики города.* – М., 2003.
8. Benioff M., Sonthwick K. *Compassionate Capitalism.* N.Y., 2004.
9. Webster A. *Science, Technology and Society.* Houndmills etc.: Macmilan, 1991.

УДК 346.7:346.26(477)

В.В. Добровольська

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Жодна з відомих нині ринкових економічних систем, а саме такою є підприємництво, не функціонує стихійно. Всі вони є об'єктами державного регулювання. При цьому напрям, засади, засоби й форми державного втручання змінюються відповідно до ситуації, що склалася в економічній системі.

Проблема правових засад державного регулювання підприємницької діяльності потребує дослідження їхньої правової природи, головних функцій, правових форм. Відповідно до Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки [8], яку в листопаді 1990 року схвалила Верховна Рада, метою державного регулювання економіки є досягнення ефективного, поступового і стабільного економічного, соціального, наукового та культурного розвитку України. Отже, відповідно до даної Концепції, змістом державного регулювання у сфері підприємницької діяльності є діяльність з реалізації функцій держави щодо забезпечення господарського порядку, здійснювана у встановлених формах, тобто правових засадах і відповідними методами.

Головним нормативним актом, який закріплює основні засади державного регулювання підприємницької діяльності, є Господарський кодекс України [2], зокрема це: конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, загальні принципи господарювання, основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання тощо. Державне регулювання підприємницької діяльності включає реалізацію відповідної економічної політики, яка спрямована на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних громадських верств і населення в цілому. Правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та її окремих регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного,

науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах.

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [3] визначає правові та організаційні засади реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Важливим у цьому Законі є чітке визначення регуляторного акта, який є результатом регуляторної діяльності держави, визначення її впливу, результативності, перегляду та показників. Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [7] також передбачає правові засади державної регуляторної діяльності, зокрема запровадження цілеспрямованої, послідовної та передбачуваної єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності, а також істотне вдосконалення практики регулювання діяльності суб'єктів підприємництва та перегляд існуючих регуляторних актів щодо їх доцільності в нових економічних умовах. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [6] також передбачає засади державної політики підприємництва, зокрема принципи державної політики у сфері ліцензування, повноваження органів державної влади у сфері ліцензування тощо. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [4] також передбачає правові засади державної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5] містить правові засади державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які спрямовані на захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій, заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в зовнішньоекономічній діяльності.

Всі ці нормативні акти, а також інші, створюють масив господарського законодавства. Його мета – встановити державний господарський порядок і забезпечити реальний захист інтересів суб'єктів господарювання. Держава зобов'язана встановити ефективний, конструктивний і законний порядок статутної діяльності суб'єктів господарювання, правила господарювання, підприємництва, управління, посадових і владних осіб. Законодавство виступає посередником між державністю й економікою, громадянами і владою, який поєднує та зближує або роз'єднує і віддаляє їх.

У літературі також відбувається тривала дискусія про державне регулювання підприємництва. На думку В. Коростея, господарське законодавство має таку провідну ознаку, як державність, яка полягає у встановленні державою порядку діяльності господарюючих суб'єктів і в організації системи управління соціально-економічними, політичними й іншими процесами на основі правових засобів. Державність законодавства полягає у встановленні правових дозволів або заборон, у закріпленні взаємовідносин і відповідальності між господарюючими суб'єктами, між ними й державою [9].

Автори підручника «Державне регулювання економіки» також дають свою правову характеристику державного впливу на підприємництво за умов врахування економічних теорій, зокрема способи впливу держави через законодавчі й виконавчі органи на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення або забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до національної економічної політики [10, с. 22].

Вироблені за часів Союзу РСР підходи щодо державного втручання результативно переглянуті авторським колективом Київського національного університету в практикумі «Господарське право». Вдалим є визначення методу, форми та засобів державного керівництва економікою як впливу держави на поведінку суб'єктів господарського життя з метою отримання необхідного для суспільства результату. Важливе орієнтуюче значення має підтвердження таких основних правових форм державного керівництва економікою, як планування, управління, контроль, нормативне регулювання [13]. Важливе значення мають висновки радянської науки, розвинуті в означеному практикумі, щодо виділення саме правових форм та засобів державного впливу на економіку. Ці висновки кореспондують з досягненнями науки управління. Як доречно помітив професор А. Васильєв, зовнішньовладні дії державних органів (саме вони виявляються при державному впливі на економіку. – В.Д.) можливі тільки в правових формах, адже не правовими можуть характеризуватися лише допоміжні функції, які становлять внутрішньоапаратну організаційну діяльність державних органів технічного, аналітичного, забезпечуючого або охоронного характеру [1, с. 140-141]. У цьому сенсі не можна погодитися з позицією А. Омельченка, коли у сфері регулювання інвестиційною діяльністю як частини господарської визначаються неправові засади [11, с. 127].

Сьогодні багато вчених сходиться до думки про те, що держава повинна та може регулювати економіку, вільний ринок, підприємництво. Вільному ринку, який функціонував при повному невтручанні держави, довелося витримати жорстокі економічні кризи (1929-32; 1937 рр.), внаслідок яких світове виробництво скоротилось більш ніж на 40 %. Ці руйнівні економічні катаклізми привели світову громадську думку, яка шукала шляхи оздоровлення економіки, до висновку про необхідність регулювати ринкові відносини. Правильно пише Л. Спиридонов, що «оскільки таке регулювання – загальна справа населення, тому і здійснювати його може тільки орган, для цього призначений – держава» [12].

Таким чином, можна дійти висновків про те, що розвиток підприємництва для держави означає раціоналізацію економіки, підвищення конкурентноспроможності, позбавлення від баласту ресурсів, що не використовуються або погано експлуатуються, більш повну реалізацію основного потенціалу суспільства – людини. З цієї причини підприємництво не може бути соціалістичним або капіталістичним. Воно – невід'ємний елемент бізнесу і розвивається тільки там, де в суспільстві стверджуються вільна ринкова економіка і демократизація. Будь-яке пригнічення підприємництва є основою для поневолення людини. Не можна бути вільним громадянином, не маючи свого доходу, своєї справи. Суспіль-

ство, в якому всі люди – наймані працівники щодо держави, не може бути гуманним. Економіка, перетворена на єдину фабрику, де всі працюють за єдиним господарським планом, відкинула підприємництво за своєю суттю. Так звана соціалістична держава, що виникла та демагогічне проповідувала нібито свій розквіт при убогому рівні народу та розореній, дефіцитній економіці, була приречена. Практика показала, що сучасні соціалістичні тенденції знаменують різкий розрив з усім розвитком західної цивілізації, яку сучасна людина створювала, починаючи з епохи Відродження, і яка була, у свою чергу, цивілізацією, заснованою на принципах підприємництва. Тому нині повернення до підприємництва – це повернення до цивілізації, шлях виходу з глухого кута, в який нас завели провісники «будівництва комунізму».

Взаємозв'язок підприємництва та держави є одним із найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важливою функцією є сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто він відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту.

Література

1. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть): Учеб. пособие. – Х., 2001.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.
3. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16. 04.1991 р.
6. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 р.
7. Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України від 21.12.2000 р.
8. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки: Концепція Верховної Ради УРСР від 1 листопада 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 48. – Ст. 632.
9. Коростей В. Державність господарського законодавства // Право України. – 2003. – № 10. – С. 128-132.
10. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. – 2-е вид. / За ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН вищої школи України І.Р. Михасюка. – Л.: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000.
11. Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посіб. – К., 1999.
12. Спиридонов Л.И. Теория государства и права. – М., 1995. – 293 с.
13. Щербина В.С., Пронська Г.В., Вінник О.М. та ін. Господарське право: Практикум / За заг. ред. В.С. Щербини. – К., 2001.